

KONGL. MAJ:TS BEFALLNINGSHAFVANDES

UTI

ÖSTERGÖTHLANDS LÄN

TILL

KONGL. MAJ:T

i underdånighet afgifna

FEMÅRS-BERÄTTELSE

för åren 1851, 1852, 1853, 1854 och 1855.

STOCKHOLM, 1857.

P. A. NORSTEDT & SÖNER,

KONGL. BOKTRYCKARE.

INLEDNING TILL

Kongl. Maj:ts befallningshafvandes femårsberättelse för åren ... – Stockholm, 1823-1857.

Täckningsår: 1817/1821-1851/55.

Kungl. Maj:ts överståthållares i Stockholms stad och Kungl. Maj:ts befallningshavandes i Sveriges län till Kungl. Maj:t femårsberättelser.

Vissa femårsperioder finns även tabellbilagor.

Berättelserna innehåller följande avdelningar:

- Länets allmänna beskaffenhet
- Innevånare
- Näringar
- Politisk författning
- Städer

Efterföljare:

Bidrag till Sveriges officiella statistik. H, Kungl. Maj:ts befallningshavandes femårsberättelser, jämte Sammandrag för åren ... på Nådigaste befallning utarbetad och utgivet av Statistiska centralbyrån. – Stockholm, 1863-1912.

Täckningsår: 1856/60-1901/05 = N.F., [1]-10.

Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes uti Östergöthlands Län till Kongl. Maj:t i underdånighet afgifna Femårs-berättelse för åren 1851, 1852, 1853, 1854 och 1855.

Digitaliserad av Statistiska centralbyrån (SCB) 2010.

Vid digitaliseringen har en innehållsförteckning skapats och lags till.

KONGL. MAJ:TS BEFALLNINGSHAFVANDES

UTI

ÖSTERGÖTHLANDS LÄN

TILL

KONGL. MAJ:T

i underdånighet afgifna

FEMÅRS-BERÄTTELSE

för åren 1851, 1852, 1853, 1854 och 1855.

STOCKHOLM, 1857.

P. A. NORSTEDT & SÖNER,

KONGL. BOKTRYCKARE.

INNEHÅLL

Underdånig berättelse

	Sid.
§ 1. Länets allmänna beskaffenhet.....	3.
§ 2. Invånare.....	6.
Folkmängden.....	6.
Folkets bildning.....	8.
Folkets välmåga.....	9.
Lagsökningarnas antal utgjorde.....	9.
§ 3. Näringar.....	10.
Jordbruket.....	10.
Boskapsskötseln.....	13.
Skogarnes tillstånd.....	14.
Bergsrörelsen.....	15.
Fabriker, bruk och öfrige näringar.....	15.
Binäringar.....	16.
Bränvinstillverkningen.....	16.
Jagten.....	17.
Fisket.....	17.
Pottaske-bruken.....	17.
Handel.....	18.
Fiskeby jernväg.....	19.
§ 4. Politisk-Författning.....	20.
Kammarverk.....	20.
Statsbidragen.....	21.
Politi.....	22.
Folkskolorna.....	22.
Helsovården.....	22.
Fattigvården.....	23.
§ 5. Städer och Köpingar.....	24.
Norrköping.....	24.
Tillverkningen af kläden och ylleväfnader.....	24.
Bomulls-fabrikationen.....	25.
Bomullsspinnerier.....	25.
Bomullsväfveriet.....	25.
Tricot-fabrikerna.....	25.
Socker och Sirap.....	25.
Snus och Cigarrer.....	25.

Papper.....	25.
Machinerier och Redskap.....	25.
Skeppsbyggeriet.....	25.
Linköping.....	28.
Söderköping.....	29.
Wadstena.....	30.
Skeninge.....	32.

Tabellbilaga

Tabell för Landet inom Östergöthland med Wadstena Län från och med
år 1851 till och med år 1855

Tabell för Städerna inom Östergöthland med Wadstena Län från och
med år 1851 till och med år 1855

**Underdånig Berättelse om tillståndet i Statistiskt och
Ekonomiskt hänseende inom Östergöthlands Län
för åren 1851, 1852, 1853, 1854 och 1855.**

§ 4.

Länets allmänna beskaffenhet.

Då Östergöthlands allmänna beskaffenhet, så vidt den är af oföränderliga naturförhållanden bestämd, blifvit i föregående underdåniga berättelser angifven, torde här endast böra omförälas de mindre väsentliga ytförändringar, hvilka under den korta tidrymden af fem år kunnat af den menskliga verksamheten åstadkommas. Dessa äro hufvudsakligen af tvänne slag, nemligen: urtappning eller sänkning af sjöar, kärr och mossar, samt skogarnes afrödjande.

Bland större företag till vinnande af odlingsbar mark genom vattnets aftappande bör i första rummet nämnas sänkningen af sjöarne Stora och Lilla Rengen, Jernlunden, Åsunden, Emmern, Striern och Nimmern inom Kinda och Hanekinds härad, till hvars utförande Rikets sednast församlade Ständer beviljade ett låneunderstöd af 160,000 R:dr banko. Arbetet, hvarigenom, enligt gjorda beräkningar, 3,449 tunnland 29 kappland kärrmark skulle blifva förbättrade och 1,186 tunnland 3 kappland ny jord vinnas, och hvarmed jemväl anläggandet af en båtled mellan sjöarne Åsunden, Jernlunden och Rengen är förenadt, har under sednaste året, äfven vintertiden, med rastlös ifver fortgått, men är ännu icke fullbordadt.

Äfven inom Tjellmo socken af Finsponga Län har bildats ett bolag, för att, genom sänkning af mindre sjöar samt upprensning och fördjupning af

de vattendrag, hvilka förenade utfalla vid Öboqvarn i sjön Stora Tron, till odling och fruktbarhet bereda kringliggande fält af omkring 5,000 tunnland, som för närvarande utgöras af kärrvall eller mossar, lemmande en föga tillfredsställande afkastning af svagt foder. Arbetet har äfven här under sedan näste år nitiskt fortgått, och torde dess fullbordan snart vara att emotse.

I öfrigt hafva enahanda arbeten, om också af mindre omfattning, i nästan alla delar af Länet blifvit utförde eller började. Bland dessa må, med förbigående af åtskilliga mindre företag, här nämnas den redan fullbordade sänkningen af vattnet i Hallebysjön, hvarigenom 195 tunnland 8 kappland sankt ångar och mossar i Skärkinds härad samt 233 tunnland 34 kappland i Bankekinds härad blifvit uttorkade till förbättrade gräsvallar eller tjenlige till odling. Afloppsgrafven för sänkningen af denna sjö är 11,600 fot lång, 18 fot bred och 7 fot djup. Förberedande undersökningar äro gjorda för sänkning af sjöarne Byngarn och Strolången i Ringarums socken af Hammarkinds härad, hvarigenom vinnas omkring 1,000 tunnland mark, och har detta arbete, utfördt af flere delägare, alla tillhörande allmogen, redan så långt framskridit, att, sedan en afloppsgraf af 14,000 fots längd, 12 fots bredd och 5 fots djup blifvit upptagen, odlingen af kringliggande kärr kunnat börjas. Äfven för sänkning 4 fot af sjön Laxfjärden i Kullerstads socken af Memmings härad har en del af afloppsgrafven mellan nämnde sjö och sjön Glan blifvit fullbordad.

Skogarnes afrödjande fortgår inom Länet på ett sätt, som ej kan undgå att väcka farhågor för framtiden. Orsakerna härtill äro visserligen flera, dock torde de väsentligaste vara att finna, dels i ett stegradt pris å alla skogsprodukter, hvilket gjort möjligt att med fördel köpa egendom endast för en skyndsam afverkning af derå befintliga skogar; dels ock i åkerjordens stigande värde, som föranleder mången mindre omtänksam hushållare att till odling bereda all sin mark, utan afseende på framtida skogsbehof eller möjligheten af den sålunda utvidgade åkerjordens ändamålsenliga skötsel. Följden har emellertid blifvit att endast mindre trakter i Länets norra, sydliga och sydöstra delar ännu äga skog till afsalu, hvaremot öfver dess medlersta del ett band af två till tre miles bredd sträcker sig från sjön Wetteren till stranden af Bråviken, inom hvilket flera socknar äro fullkomligt skoglöse och de flesta sakna skog till eget behof.

Vattnets aftappning och skogarnes afrödjande hafva visserligen båda föranledt ett utvidgadt åkerbruk, men derjemte förändringar i ortens kli-

matiska förhållanden, hvilka sannolikt icke äro eller alltid blifva fördelaktiga. Om det nemligen å ena sidan kan antagas, att, genom uttorkning af mossar och kärr, nattfrosterne i vissa orter blifvit minskade och klimatet i det hela sundare, är det väl å den andra otvifvelaktigt, att afdunstningen, således äfven nederbörden, till följd af vattenytans ständiga förringande, aftager. I samma rigtning verkar äfven skogarnes förminskning, emedan nederbörden, som fordom länge qvarhölls i den för vindens och solens allt för häftiga åverkan skyddade skogsmarken, numera hastigare afdunstar eller nedrinner från de blottade höjderna, hvarjemte de förminskade skogarne ej förmå, såsom i en föregående tid, skydda slättbygden och derå växande grödor för de kalla eller förtorkande vindarnes framfart. I hvad mån den ena eller andra af dessa, kanske ock flera orsaker verkat de förändringar i landets klimat, hvilka redan i den underdåniga berättelsen från detta Län för åren 1842—1847 anmärktes, och hvaröfver man äfven i sednare åren klagat, är emellertid ingalunda fullständigt utredt. Önskligt vore, att det på vetenskapliga grunder kunde ske, och derigenom den omtänksamme jordbrukaren erhålla en sådan ledning för sina åtgöranden, att han åtminstone icke mot sin vilja bereder sig en ögonblicklig vinst på bekostnad af medlen till egen eller efterkommandes framtida trefnad och förkofran.

De laga skiftena hafva så fortgått, att inom vissa delar af Länet, företrädesvis slättbygden i Lysings, Aska och Dahls härader, ganska få byar återstå oskiftade. På landets odling har detta obestriddigen ägt ett fördelaktigt inflytande, äfvensom på dess utseende, enär de utflyttade vanligen uppföra prydliga så väl bostäder, som ladugårds-byggnader, de förre omgifne af trädplanteringar, de sednare numera ej sällan byggde af gråsten, ett byggnadsämne, hvilket den äfven genom skiftena ökade skogsbristen mer och mer tvingar att använda.

§ 2.

Invånare.

Folkmängden inom Länet, som vid 1850 års slut utgjorde 220,546 personer, uppgick vid slutet af år 1855 till 226,087, af hvilka i

	Betalande Mantalspenningar.		Befriade från Mantalspenningar.		Summa.		Summa summa- rum.
	Mankon.	Qvinkon.	Mankon.	Qvinkon.	Mankon.	Qvinkon.	
Linköpings stad	1,417	2,046	955	1,137	2,372	3,183	5,555
Norrköpings »	4,735	5,785	2,997	3,501	7,732	9,376	17,108
Söderköpings »	353	524	242	259	595	783	1,378
Wadstena »	439	682	431	569	870	1,251	2,121
Skeninge »	351	421	241	304	592	725	1,317
Kinda och Ydre fögderi	7,343	8,499	6,376	6,597	13,719	15,096	28,815
Gullbergs, Bobergs och Walkebo fögderi	5,495	5,850	5,594	5,918	11,089	11,768	22,857
Åkerbo, Bankekinds och Hanekinds fögderi	5,901	6,392	6,504	6,781	12,405	13,173	25,578
Hammarkinds och Skärkinds fögderi	5,890	6,117	5,243	5,498	11,133	11,615	22,748
Finspongä Län, Bråbo och Memmings fögderi	8,441	7,969	6,670	7,405	15,111	15,374	30,485
Lösings, Björkekinds och Östkinds fögderi	4,435	4,997	3,831	3,879	8,266	8,876	17,142
Göstrings och Wifolka fögderi	4,083	4,004	5,343	5,694	10,026	10,598	20,624
Lysings, Dahls och Aska fögderi	7,518	8,009	7,146	7,686	14,664	15,695	30,359
	57,001	62,195	51,573	55,318	108,574	117,513	226,087
	119,196		106,891				

Invånarnes antal har följaktligen under sednast förflutne fem åren ökat med 5,544 eller 2,5 procent. Ehuru denna folkmängdens tillväxt ägt rum i Länets flesta delar, hafva dock särskilda förhållanden föranlett, att densamma på vissa orter varit jemförelsevis obetydlig. Sälunda utgjorde folkmängden inom Kinda och Ydre häraders fögderi vid 1850 års slut 28,610, och hade vid slutet af år 1855 stigit till 28,815, således ökat med endast 205 personer eller 0,7 procent. Anledningen härtill torde åtminstone hufvudsakligast vara att söka i utflytningarne till Norra Amerika, hvilka sär-

deles från denna ort varit talrika. Pass för sådan utflyttning blefvo från Länets särskilda delar uttagne

År 1851	för	405	personer	
» 1852	»	657	»	
» 1853	»	219	»	
» 1854	»	144	»	och
» 1855	»	21	»	

tillsammans 1,446 personer, bland hvilka exempelvis år 1852 ej mindre än 292 voro från Kinda och Ydre härader.

Af förestående uppgifter vill det synas, som skulle utflyttningsbegäret småningom hafva aftagit, dock är detta ingalunda att påräkna. Sparare gifver en längre tids erfarenhet vid handen, att detsamma periodiskt framträder, stundom till och med oberoende af de mer eller mindre lockande underrättelserna från det land, dit hägen fortfarande är vänd, om också klokheten för någon tid lyckas uppskjuta dess tillfredsställande. En folkvandring, en förflyttning af kultur eller fysisk kraft, från öster till vester har under årtusenden ägt rum, på skiljda tider endast under de olika formerna af kolonisations-företag, eröfringståg och slutligen enskild utflyttning. Den tyckes således hafva sin grund i en öfver de menckliga beräkningarne stående nödvändighet, för hvilken numera i första rummet de gifva vika, som i sitt hemland af ett eller annat skäl sakna önskad tillfälle till förvärf. I detta hänseende gäller emellertid ingen bestämd regel, hvarå såsom bevis må anföras, att utflyttingarne under innevarande år varit talrikast från den del af Länet, som för ögonblicket erbjuder måhända det rikligaste tillfället till arbetsförtjenst, och der de arbetandes behandling företrädesvis kan anses såsom god och faderlig.

Ett annat undantag från det allmänna förhållandet i afseende på folk-mängdens tillväxt bildar staden Norrköping, der invånarnes antal år 1851 utgjorde 16,937 och tillökningen således endast 171, eller omkring 1 procent. Orsaken låg väl till en början i den svåra konjunktur, hvarmed stadens viktigaste näringsgren, klädes- och ylleväfnadstillverkningen, under första hälften af detta qvinquennium hade att kämpa, dock var förhållandet mindre märkbart till slutet af år 1853, då kolera-farsoten inom en ganska kort tid borttryckte nära 900 af stadens invånare, hvilkas antal, till följe deraf, under år 1854 nedgick till 15,858. Ovanligt gysamma handels- och nä-

rings-förhållanden hafva dock sedan bidragit att åter höja detsamma, så att det redan, om ock obetydligt, öfverstiger hvad det någonsin varit.

Inom ett fögderi, nemligen Göstrings och Wifolka häraders, har folk-mängden sedan år 1850 minskats med 1,105 personer, 479 af man- och 626 af qvinkönet. Man tillskrifver detta, — utom utflyttningarne till Amerika och frivillig flyttning till inrikes orter, der arbetslönerna varit högre, — den inom orten tilltagande seden att lägga större jordvidder under eget bruk, i sammanhang hvarmed jordtorparne nödgats afflytta och mindre stugor å ågorne blifvit nedrifne.

Folkets bildning har onekligen gjort framsteg, åtminstone för så vidt för-mågan att läsa, skriva och räkna, — eller i allmänhet de insigter, som i folkskolan förvärfvas — och en viss sedernas förfining derpå utgöra tillfreds-ställande bevis. Otvifvelaktigt är ock, att den råhet i sederna, som varit en följd af bränvinets ständiga eller omätliga begagnande, under ett fortsatt inflytande af sednaste lagstiftning för dess tillverkning och försäljning, skall gifva vika för ett ordentligare lefnadssätt. En allmän erfarenhet bevittnar nemligen, att förtäringen af bränvin betydligt aftagit så väl i städerna, som på landet, och om äfven, i de förra, antalet af öfverlastade vid marknader eller andra tillfällen för större folksamlingar icke egentligen kan anses förminskadt, bevisar detta endast svårigheten att, då frestelsen är större än vanligt, besegra en inrotad ovanas lockelser, men ingalunda att denna ovana fortfarande i hvardagslifvet gör sig gällande.

Oaktadt dessa glädjande företeelser torde man likväl ej kunna säga, att *sedligheten* i *alla* hänseenden vunnit förkofran. Äfven bildningen, särdeles den halfva, medför sina faror, och de flera barnamord, som inom Länet förekommit, erinra om en art af osedlighet, som ännu i hög grad påkallar ett nitiskt och upplyst presterskaps allvarliga bemödanden och omsorger.

I öfrigt utgör vördnad för lag och allmän ordning fortfarande ett hufvuddrag hos Östergötlands allmoge, hvilken, ömtålig om sina rättigheter, beredvilligt underkastar sig de samhällspligter, som alltid för åtnjutandet af de förra måste blifva ett oundgängligt vilkor.

Då Länets allmoge och öfriga arbetande befolkning hufvudsakligen och med fördel egnar sina krafter åt jordbruket, samt, i vissa delar af Länet, åt bergsbruksrörelsen, och dessutom under de sednare åren flera allmänna eller enskilda företag lemnat en riklig arbetsförtjenst, har ej heller annan *konst- och näringslit* gjort särdeles anmärkningsvärda framsteg. Emellertid visar

visar det sig, att i de delar af Länets, der ej ofvannämnde hufvudnärningar lemna tillräcklig sysselsättning, omtanken vigtats på flera utvägar till bergning. Sälunda har, oberäknadt hvad nedan skall blifva på behörigt ställe anfördt, allmogen i vissa delar af Finsponga Län fortfarande idkat spiksmide, äfvensom i Länets södra bergsbygd, Kinda och Ydre härader, tillverkningen af bomulls-väfnader, mattor, hästtäckan, lädertömmar, skoplagg, laggkärl och metallknappar lemna en ej obetydlig biförtjenst. Såsom ett mindre vanligt prof af konstfärdighet torde böra omnämnas den tillverkning af särdeles prydliga näfverarbeten, såsom dosor, askar, portföljer m. m., hvilken äger rum vid Tomta i Kuddby socken och förtjenar så mycket större uppmärksamhet, som räknat för densamma inom de flesta delar af landet är lätt tillgängligt och af ringa värde.

Folkets välmåga har, till följe af goda skördar, högt pris å alla jordbrukets och skogarnes alster, samt i jemubredd dermed stigande arbets- och forsel-löner, under sednaste fem åren ostridigt tillväxt. Derom vittnar, bland annat, att lagsökningarnes antal fortfarande aftagit, oaktadt flertalets utgifter måhända fördubblats såsom en följd dels af stegrade varuvärden, dels af det ökade begäret efter flera och kostsammare utjutningar.

Lagsökningarnes antal utgjorde

år 1851	4,477.
» 1852	4,620.
» 1853	4,287.
» 1854	2,816.
» 1855	2,045.

Minskningen ifrån år 1851 till år 1855 utgjorde således 2,462 eller 55 procent. Huru glädjande detta än må vara, skulle det likväl vara förkastadt, om man ansåg detta förhållande äga sin grund endast i en ökad välmåga, då det sannolikt till ej ringa del härrörer från lättheten att erhålla penningelån i de många anstalter, som för sådant ändamål bildat sig inom landet, samt äfven i viss mån från en sig ständigt mera utbildande skicklighet att, genom anlitaandet af flera bland dessa anstalter, uppehålla en mindre god ekonomisk ställning. Ovisst kan derföre vara, om antalet af de jordägare, hvilkas inkomster öfverstiga deras utgifter, och hvilkas förmögenhet således kan på ett af tillfälliga omständigheter oberoende sätt förkofras, i sjelfva verket tilltagit. Tvekan härom uppstår vid betraktande deraf, att egendomspriset vid talrika försäljningar stigit i nära samma förhållande, som

produkternas tillfälliga värde, och måste således jordens ökade kultur betäcka ej blott jordägarens högre lefnadskostnad, utan äfven den minst 50 procent dyrare brukningen, så vida ej den nuvarande innehafvaren skall befinna sig i sämre ekonomiska vilkor än hans företrädare, förutsatt att bådas förmögenhet varit lika då köpet skedde.

Hvad åter beträffar den talrika klass, som, saknande egen förmögenhet, hemtar sin bergning uteslutande af sitt arbete, har dess ställning med viss- het blifvit förbättrad. Ännu för få år sedan ägde ett missförhållande mellan dagsverkspris och varuvärden rum, som nu blifvit jemukadt snarare till arbetets fördel, och om äfven inom denna klass anspråken på bekvämlighet, dyrbarare beklädnad o. s. v. ökat sig, torde de till en ej obetydlig del kunna tillfredsställas med den besparing och den ökade förtjenst, som genom brän- vinets måttligare förtäring uppstått. De kapitaler, hvilka årligen samla sig i Länets flera sparbanker, bära härom ett glädjande vittnesbörd.

Bäckstugornas antal, som år 1842 var omkring 5,650, år 1847 utgjorde 8,039, och år 1850 stigit till 8,504, hade vid 1855 års slut uppgått till 10,131, således i medeltal med en årlig tillväxt af 325, härrörande detta från den arbetande klassens begär att ingå tidiga, — ofta nog obetänkta — giftermål, samt dess tilltagande obenägenhet att söka stadig tjenst. Under närvarande förhållanden, då allmänna och enskilda företag inom Länet på- kallat en stor arbetsstyrka, dagspenningen varit hög — ej sällan uppgående till 1½ à 2 R:dr Riksmünt — samt arbetare nästan i alla delar af Länet eftersökte, hafva olägenheterna af bäckstugusittarnes växande antal ej varit väsendtliga, och fattigvårds-styrelsernas bekymmer jemförelsevis minskade. Skulle dock för jordbruk och näringar mindre gynsamma förhållanden in- träda, hvilket förr eller sednare, åtminstone för någon tid, otvifvelaktigt sker, är det fruktansvärdt, att denna i viss mån lösa befolkning på ett ganska betungande sätt kommer samhället till last.

§ 3.

Näringar.

Jordbruket, eller egentligare uttryckt åkerbruket, utgör fortfarande Länets ojemförligt viktigaste näringsgren, och de betydliga framsteg detsamma under sednare åren gjort förtjena derföre så mycket mera att anmärkas. Jordens bärighet inom flera delar af Länet skänkte länge rika skördar, utan att synnerlig omtänka eller skicklighet fordrades till deras framkallande. Detta, —

måhända ock en viss tröghet i folklynnet — höll åkerbruket tillbaka, och man har därför icke utan skäl klagat att Östergötland i detta hänseende stått efter flera, af naturen mindre gynnade landskap. Spåren till en förbättring, till ökad lif, verksamhet och skicklighet hos den jordbrukande befolkningen blifva dock lyckligtvis äfven inom denna ort hvarje år mera märkbara, och gifva anledning till glada förhoppningar.

Ett ordnadt vaxelbruk torde väl endast på de större egendomarne vara mera allmänt infördt, men äfven på de mindre börjar ett sådant flerstades att utveckla sig, och skall göra det så mycket hastigare, som det icke minst är hos den förmögnare delen af allmogen, som nitet för ett förbättradt jordbruk synes vara i tilltagande. Omständigheterna tvinga också härtill. Så länge hvarje jordegendom hade ett bränneri, föddes boskapen halfva delen af året väsendtligen med drank, balm och något värsäd, och lifnärdes under sommaren på svaga beten. Sedan deremot bränvinspannorna, — till fördel för både människor och boskap — blifvit allmänligen afskaffade, har det blifvit för jordbrukaren nödigt att förse sig med ett naturligare och kraftigare vinterfoder än dranken, och är sålunda odlingen af foderväxter och rotfrukter i bredd med sädesproduktionen småningom framkallad. Dess ordnande till ett verkligt vaxelbruk kan numera ej länge dröja.

Råg utgör fortfarande Länets hufvudsäde, hvarefter i ordningen följer blandsäd, korn, hafra, hvete och ärter. Nedanstående tabell visar förhållandet mellan dessa sädesslag, samt de förändringar detsamma i sednare tider undergått.

Sädesslag.	Utsäde år			Procent af hela utsädet år		
	1847.	1850.	1855.	1847.	1850.	1855.
Hvete	5,470½	5,673½	7,612½	5,7	5,5	6,5
Råg	33,690½	36,500	40,222	34,1	34,9	34,5
Korn	18,409½	19,042½	20,257½	18,6	18,3	17,4
Hafra	9,307	9,094	12,802½	9,4	8,7	10,9
Blandsäd	27,500½	29,565½	30,759½	27,8	28,1	28,3
Ärter	4,390½	4,722½	5,134½	4,4	4,5	4,4
Summa	98,768½	104,596½	116,785½	100	100	100

Häraf synes att, oaktadt utsädet af alla sädeslagen blifvit ökad, hvete och hafra deruti ingå i ett större förhållande än förut, hvaremot korn och blandsäd relativt mindre begagnas. I allmänhet torde vårhvete hafva fyllt den plats, som ett minskadt korn-utsäde lemnat ledig.

Odlingen af rotfrukter har jemväl betydligt tilltagit. Sedan potatesjukan, om också icke upphört, likväl framträder mindre förödande, har landtmannen åter vågat i större mängd använda denna växt, som icke blott utgör ett hufvudsakligt födoämne för den mindre bemedlade, utan ock, i den mån brännvins-tillverkningen upphör, kommer att såsom en väsendtlig del ingå i ladugårdarnes utfodring. Utsädet deraf, som år 1847 utgjorde 44,750½ tunnor, hade år 1850 nedgått till 35,505½ tunnor, men har sedan dess åter så stigit, att det för år 1855 uppgifves till 50,560 tunnor. Öfrige rotfrukter odlas visserligen ännu mindre än önskvärdt vore, dock saknar det föredöme, som äfven i detta hänseende lemnas af flere nitiske jordbrukare, icke efterföljd. Särdeles har användandet af turnips och kålrötter på Länets bördigare slätter märkbart tilltagit. Försök hafva ock, stundom i större skala, blifvit gjorda med hvithetor, dock ännu icke i allmänhet med den framgång, att de kunnat vinna en allmännare efterföljd.

Lin och hampa odlas föga, och, der det sker, nästan endast till hushöf. Enahanda är förhållandet med humla, hvaraf dock i Länets nordligaste delar odlingen vunnit större insteg. Skedevi socken producerar deraf årligen omkring 1,500 *L&*.

Sädesafkastningens öfverskott utöfver Länets behof har under sednaste fem åren otvifvelaktigt ökats, då medelafkastningen, som, efter afdrag af utsädet, år 1850 uppgafs till 590,384 tunnor, år 1855 blifvit antagen utgöra 634,725½ tunnor, således vunnit en tillväxt af nära 8 procent, under det befolkningen ökats endast med 2.5 procent. Ännu större har tillökningen varit i potates-afkastningen, som stigit från 185,460 till 294,289 tunnor, eller med 57 procent. Måhända var spanmålsexporten under sistlidne år större, än försigtigheten hade bjudit, dock kan med visshet antagas, att under alla år, då skörden blifvit medelmåttig, en sådan kan äga rum.

Till den ökade sädesafkastningen hafva bidragit så väl betydliga odlingar i alla Länets delar, som ock den större skicklighet, hvarmed jordbruket bedrifves. Vidden af de förra kan svårligen med visshet bestämmas, dock torde böra anmärkas, att, oberäknadt de större företag till sjöarsänkning eller aftappning, som i det föregående blifvit omnämnde, blott under sistlidne år hos Länets Hushållnings-Sällskap blifvit anmälde nyodlingar till

belopp af omkring 4,250 tunnland, utgörande likväl dessa långt ifrån alla de, som under samma år blifvit verkställda eller fullbordade. Inom Tjellmo, Hellestads och Godegårds socknar hafva, enligt tillförlitliga upplysningar, 2,255 tunnland blifvit under sednaste tio år uppodlade, och i Göstrings härad, som jemväl till större delen utgöres af bruten mark, uppgå de årliga nyodlingarne i medeltal till mer än 450 tunnland. I en stor del af Länet återstår visserligen i detta hänseende mycket att göra, hvilket, då det med insigt utföres, kommer att väsendtligen höja egendomarnes värde och öka deras afkastning. På slättbygden deremot, der odlingstillfällena äro ringare, måste samma mål vinnas på en annan väg, nemligen genom ett förändradt eller förbättradt bruk af den jord, som redan finnes odlad, och äfven i denna riktning är verksamheten inom Länet betydligt stegrad. Jordens fullständigare afdikning på många egendomar medelst täckta diken, begagnandet af nya eller förbättrade redskaper, samt anskaffandet af artificiella gödningsämnen, — hufvudsakligen dyjord med eller utan tillsats af kalk, beumjöl och på sednare tider guano — äro de medel härtill, som allt mera användas, och genom hvilka, i förening med en förbättrad boskapskötsel, man med skäl kan hoppas, att Östergöthlands jordbruk snart skall gifva en afkastning bättre än hittills motsvarande jordens naturliga bördighet och provinsens i flera hänseenden fördelaktiga läge.

Boskapskötseln framgår i bredd med åkerbruket, och vinner allt mera en förtjent uppmärksamhet. Endast inom Ydre härad, hvars vidsträckta betesmarker härtill lemna tillfälle, kan den ännu anses såsom hufvudnäring, hvaremot öfriga delar af Länet ej uppföda kreatur till ett för det egna behofvet tillräckligt antal eller i allmänhet af sina ladugårdar hafva den afkastning, att de i landthushållningen kunnat betraktas såsom hufvudsak. Skälet härtill har varit, dels att fodertillgången ej stått i ett väl beräknadt förhållande till det antal kreatur, som varit nödigt för den sädesbärande jordens tillräckliga gödande; dels ock att det svält-system, som under föregående tider vid kreaturens utfodring varit följdt, hindrat deras utbildning, följaktligen också minskat deras förmåga att äfven vid en bättre utfodring återgälda densamma.

Ökandet af fodertillgångarne är derföre numera de upplyste jordbrukarnes angelägnaste omsorg, och de göra det årligen så väl, enligt hvad ofvan är anfördt, genom odlandet af rotfrukter, som genom en allt större dels af den öppna jorden besäende med gräsfrö eller andra foderväxter. Der ägarne äro mindre bördige, odlas de mer och mer, samt besås åter

med gräsfrö. Att genom öfvergådnng höja växtligheten hos icke odlad ängsmark, torde väl endast såsom försök hafva förekommit, hvaremot öfversilning med vatten på flera ställen, der sådan af lokala förhållanden varit gynnad, blifvit med fördel begagnad, såsom vid Ljung, Skönnarbo, Täby och Medhamra.

Äfven på förbättrandet af sjelfva kreatursracen nedlägges en ständigt ökad omtänka. På flera större egendomar finnas afvelsdjur af förädlade racer, dels för längre tid sedan införskrifna från främmande länder, dels köpte från stamholländerierne, hvaraf för närvarande ett är under uppsättning vid Hushållnings-Sällskapets egendom Haddorp, dit äfven Länets landtbruksskola blifvit förflyttad. Bland det flertal af jordbrukare, som saknar tillgång att inköpa dyrbarare afvelsdjur eller saknar förtroende till de utländska racerna, söker mången med berömvärdt nit att genom starkare utfodring och noggrannare val af afvelsdjur förbättra den inhemska boskapsracen, och synas dessa bemödanden jemväl belönas med god framgång. Beredningen af ost och smör vinner jemväl ärligen en större utsträckning, så att Länet deraf icke blott har sitt eget behof fylldt, utan ock kan afsätta ej obetydliga quantiteter, hvaremot större delen af de oxar, som här gödas för afsalu, uppköpas i andra orter, särdeles i Småland.

I afseende på öfrige husdjur torde ej annan anmärkningsvärd förändring vara att omförmäla, än att en Förening till *arbetshäst-afvelns* förbättrande inom Länet bildat sig och anskaffat Norske beskällare, om hvilkas ändamålsenlighet tankarne visserligen äro delade, men hvilka dock här tyckas hafva blifvit med framgång använde; att *svinafveln*, till följe af det stegrade priset å fläsk, börjat något mera ådraga sig jordbrukarens uppmärksamhet, och *getternas* antal tyckes vara i aftagande, sannolikt till fördel för skogarne i de få trakter, der dessa djur ännu bibehållas. Färskötselä är deremot beklagligen ännu mycket försummad.

I afseende på *skogarnes* tillstånd gäller i allmänhet fortfarande hvad i sednaste underdåniga berättelser blifvit anfördt. Oaktadt de under allmän tillsyn ställda skogarne väl och ändamålsenligt vårdas, har detta endast vid större enskilda egendomar vunnit efterföljd, så att en mer eller mindre fullständig skogshushållning der blifvit införd. Skogarnes sköflande, dels till afsalu, dels genom svedjande eller för vinnande af odlingstillfälle, är deremot, ty värr, allmänt och deras aftagande betänkligt. Vid betraktande af den höjning, de inom nästan alla Län inrättade landtbruksskolor gifvit åt jordbruket, af det nit för och den insigt i detsamma, som af dem blifvit

framkallade, samt af den okunnighet i skogshushållningen, som ofta är anledning till skogarnes förstöring och aftagande, väckes emellertid den förhoppning, att inrättandet af skogsvaktare-skolor i alla Län, jemte nödiga förändringar i gällande skogslagstiftning, ännu skola förmå att åt fäderneslandet rädda, samt slutligen äfven förkofra dess skogar, hvilka under ett kallt luftstreck utgöra ett oundgängligt vilkor icke blott för invånarnes trefnad, utan till och med för landets beboelighet.

Bergsrörelsen har, ej mindre än öfrige näringsgrenar, gjort väsendtliga framsteg, så väl i afseende på tillverkningarnes belopp, som methoderne för deras frambringande.

Vid Åtvidabergs köpparverk, der tillverkningen af garkoppar år 1851 utgjorde 3,328 Sk $\mathbb{L}$, steg densamma redan sistlidne år till 5,524 Sk $\mathbb{L}$ & L $\mathbb{L}$ 13. $\mathbb{L}$ stapelstadsvigt och torde snart uppuå 6,000 Sk $\mathbb{L}$.

Jernhandteringen har väl icke tillväxt i samma förhållande, då man beräknar tillverkningarnes medeltal, emedan, hvad tackjern och gjutgods angår, en betydlig nedsättning under åren 1851 och 1852 ägde rum, dock har tillökningen under de sednare åren varit så mycket större, så att framåtskridandet i det hela är otvetydigt. I spetsen för detta gå med vanlig kraft och nit Motala mekaniska verkstad och Finspongs styckebruk.

Bland de förbättringar, som under de sednare åren blifvit inom bruksrörelsen införde, äro de, som haft till ändamål att minska åtgången af brännmaterial, af synnerlig och allmän vigt. Genom den ökade tillverkningen har nemligen, under skogarnes aftagande, behovet af ved och kol så tillväxt, att priset å dessa artiklar nära fördubblats. Flera bruksägare hafva derföre börjat att såsom brännmaterial använda stenkol och coaks, hvilka nu nästan allmänt begagnas vid beredningen af manufaktur-smide, till betydlig mängd vid kopparsmältningarne, och på några ställen jemväl vid stångjernsberedningen uti så kallade puddlings- och väll-ugnar.

Bland förändringar i jernhandteringen torde i öfrigt böra nämnas, att så kallade Franche-Comté-smide blifvit infördt vid Lemnå bruk för tvänne dertill nybyggda härdar, vid Skönarbo för tvänne, vid Godegård likaledes för tvänne och vid Grytgjols bruk för en härd.

I afseende på *fabriker, bruk och öfrige näringar*, hvilka icke höra till bergsrörelsen, är föga mer att anföra, än hvad den nädigst anbefalldes tabellen för landet upptager.

Motala mekaniska verkstad har så utvidgats, att arbetarnes antal, hvilket år 1850 utgjorde endast 318, under år 1855 uppgick till 651, eller mer än dubbelt.

Tegelbrukens antal har visserligen något ökats, nemligen från 52 till 60, dock är deras tillverkning alldeles otillräcklig att fylla det ständigt växande behovet. Oaktadt det stegrade priset å både taktegel och mursten är derföre afsättningen så stark, att varan nästan alltid är borttingad långt förr, än den blifvit färdig, och stundom ej finnes att till något pris erhålla. Orsaken hvarföre flera tegelbruk likväl ej anläggas, torde mindre vara att söka i bristande företagsamhet, än i brännmaterialiernes dyrhet i de orter, der afsättningen är lifligast. Ifrån Länets få återstående skogstrakter äro transportererna ännu så obehväma, att der tillverkad tegel svårligen skulle kunna med fördel afsättas till städerna eller Länets slättbygd, der det hufvudsakligen är begärligt.

Bland jordbrukets *binäringar* har *bränvinstillverkningen* länge intagit ett bedröfligen utmärkt rum, som den fortfarande försvarar, i trots af de förbättringar lagstiftningen rörande densamma vid sednaste riksdag undergick. De anmälda bränvinspannornas antal har varit:

år 1851	för eld	2,800 st.	för ånga	53 st.
» 1852	» »	2,600 »	» »	59 »
» 1853	» »	2,552 »	» »	56 »
» 1854	» »	3,170 »	» »	99 »
» 1855	» »	854 »	» »	67 »

Ehuru således bränneriernas antal visserligen förminskats, och det onda, som ligger i tillverkningsställes spridning, således till någon del blifvit af den nya författningen motarbetadt, är det ej afgjort, att tillverkningsbeloppet blifvit i samma mån forringadt. Detta utgjorde nemligen inom Östergötland under sistlidne år, enligt aumälan, vid 67 större brännerier 1,160,026 kannor och beräknades vid 854 mindre brännerier till 539,830 $\frac{1}{2}$ kannor, hvilket sednare belopp likväl bör till det minsta fördubblas, om man vill komma sanningen på spåren. Hela tillverkningen kan således åtminstone ej antagas till mindre än 2,200,000 kannor, med ett värde af i medeltal 4 R:dr 36 per kanna, eller tillsammans 3,850,000 R:dr Riksmünt. Sannolikt är ock, att om äfven de större bränneriernas antal något förminskas, skall, så vida författningen blir oförändrad, de mindres förr eller sednare

så

så mycket mer tillväxa, och det verkliga tillverkningsbeloppet följaktligen under närmast följande åren förblifva nära oförändradt.

Jugten, som, oaktadt Jägare-föreningens berömvärda bemödande, länge inom Länet varit vanvårdad, kan numera snarare betraktas såsom ett tidsfördrif, än en näring. Rofdjur äro anmälda dödade:

år 1851.	Vargar 47.	Loar 8.	Räfvar 304 st.
» 1852.	» 45.	» 6.	» 339 »
» 1853.	» 48.	» 6.	» 400 »
» 1854.	» 9.	» 4.	» 348 »
» 1855.	» 44.	» 44.	» 385 »

Af större vigt är *Fisket*, särdeles i Länets skärgård, äfvensom i Bråviken, och den öfverenskommelse, ägarne af sistnämnde fiskvatten ingått till näringens skydd och ändamålsenliga bedrifvande, skall, såsom man hoppas, blifva en allmännare väckelse till dess upphjelpande ur det förfall, hvori äfven den genom långvarig vanvård råkat.

Pottaske-brukens antal har sedan år 1854 ökats från 6 till 8, hvaremot salpeter-tillverknigen fortfarande är af ringa betydighet. Tillverkningen har utgjort:

år 1851	. . . . .	442 L $\mathcal{L}$.
» 1852	. . . . .	434 »
» 1853	. . . . .	475 »
» 1854	. . . . .	494 »
» 1855	. . . . .	487 »

tillsammans 1,429 L $\mathcal{L}$, eller i medeltal

årligen 286 Lispund.

Forsling af varor utgör visserligen ännu en biförtjenst, stundom ganska betydlig, för mindre bemedlade jordägare i vissa delar af Länet, dock har allmogens benägenhet för denna sysselsättning märkbart aftagit, till fördel för jordbruket, som genom densamma förlorade ej blott arbetskraft, utan ock fördelarne af det foder, som på landsvägarne förspilldes. Störst är forslingen för närvarande för Åtvidabergs kopparverks behof, men kommer äfven i denna ort snart att förminska, då ägaren på egen bekostnad börjat anläggningen af en jernväg för lokomotiv till en mils längd, och å hvilken äro beräknade att årligen föras omkring 100,000 Sk $\mathcal{L}$ malm, utom trädvaror och öfrige effekter.

Landtmännens *handel* inskränker sig egentligen till försäljningen af egna produkter, för hvilka en lätt afsättning under sednare åren varit att finna i Länet's städer, särdeles Norrköping, äfvensom å de torgdagar, hvilka blifvit medgifne att hållas vid Motala, Ödeshög, Åtvid m. fl. ställen.

Antalet af öppna salubodar å landet ökas årligen och torde väl hafva bidragit till ett ökad användande af öfverflödsvaror, särdeles i de orter, som från städerna äro mest aflägsna. Rörelsen i dessa bodar är ofta ganska betydlig, hvarpå såsom exempel må anföras, att i en sådan vid Ödeshög varor årligen omsättas till ett värde öfverstigande 100,000 R:dr riksmünt.

Behovet af lättade kommunikationer såsom ett vilkor för industriell förkofran har äfven inom Östergötland gjort sig allt mera gällande, och föranledt dels redan fullbordade företag af större omfattning, dels undersökningar och uppgörandet af kostnadsförslag såsom förberedelse till framtida förbättringar, dels ock slutligen ångfartygs-förbindelsernas utsträckning i flera riktningar.

Med bidrag af allmänna medel hafva landsvägarne blifvit omlagde eller genom backarnes afgräfnig förbättrade i Kinda härad mellan Målbäck och Fröåsa gästgifvaregårdar; i Lösings och Bråbo härad mellan Krokeks och Lilla Åby gästgifvaregårdar $1\frac{1}{4}$ mil till större delen ny väg, äfvensom i sistnämnde härad en del af vägen mellan Lilla Åby och Ändebohls gästgifvaregårdar, samt de så kallade Qvarnbackarne nära Lilla Åby; i Göstrings härad vägen mellan Dala och Hesters gästgifvaregårdar $1\frac{1}{4}$ mil; i Ydre härad en del af vägen mellan Stutstorps gästgifvaregård och Kolshesters gästgifvaregård i Småland, hvarigenom den för orten viktiga förbindelsen med Eksjö blifvit betydligt underlättad; i Lysings härad emellan Kårestorp och Skrädeberg, i fortsättning med den omlagda landsvägen från Grenna förbi Holkaberg; samt i Bankekind's härad vägen från Örminge gård förbi Fillinge till Örsätters gästgifvaregård omkring 2 mil. Under raskt fortgående arbete var ännu vid 1855 års slut den påbörjade omläggningen i Finsponga Län af vägen mellan Hellestad och Finspong.

Sedan uppmärksamheten genom dessa större företag blifvit fäst på vigten af vägarne's förbättring och de fördelar, hvilka derigenom för landtmannen äro att vinna, hafva vägomläggningar af mindre omfattning i åtskilliga delar af Länet uteslutande på enskild bekostnad blifvit verkställda, och vidsträckta undersökningar dels redan skett, dels blifvit påkallade, så att man med skäl kan hoppas, att, — så vida den enskilda företagsamheten

fortfarande vinner understöd af allmänna medel, — de svåraste hinderne för landsvägstransporterne i Östergötland inom få år skola vara undanröjde.

Med *Fiskeby jernväg* för hästkraft emellan sjön Glan och Norrköping, anlagd af enskildt bolag med låne-understöd af allmänna medel, har Östergötland erhållit sin första anläggning af denna art. Banans ändpunkt vid Glan står medelst ångbåtsfart i förbindelse med trenne lastage-platser vid samma sjö, Finspong, Wistinge och Ljusfors. Att denna jernväg, som våren 1855 uppläts till allmänt begagnande, skall för orten blifva af väsendtligt gagn, har redan visat sig, då från medlet af April till början af December nämnde år på densamma transporterades:

67,768 Skt malm, jern och gjutgoods,
 2,035 tolfter plank och bräder,
 43,940 st. tegel,
 1,657 tunnor spanmål, sill och salt,
 4,002 tunnor stenkol och coaks,
 1,580 st. särskilda fastager, lårar och paketer.

Från Finspong till Lotorps bruk har sedermera äfven jernväg för hästkraft blifvit anlagd, och har sålunda en stor del af bergslagen erhållit en fördelaktig förbindelse med dess hufvudsakligaste afsättnings- eller skeppningsort, Norrköping.

De arbeten, som för sjöfartens underlättande blifvit utförde, skola i berättelsen för städerna omförmlas. Hit torde endast höra frågan om den så kallade Kinda kanal, såsom hufvudsakligast afseende landtmanna-rörelsen. Under mer än ett århundrade har behofvet af denna förbindelse, — afsedd att med sjön Roxen förena de många sjöarne i Kinda härad samt angränsande del af Småland, — utgjort föremål för ortens lifliga önskingar, och en vid Brokind ännu kvarstående sluss vittnar om de försök, som till detta arbetes utförande varit gjorda. Då emellertid kostnaden öfversteg enskildes formåga, och Staten fordom mindre än i sednare tider understödde dylika företag, blefvo de snart öfvergifna. Behofvet är likväl allt för stort, att det icke åter skulle göra sig gällande, och hafva derföre ortens invånare nu sammanskjutit medel, för att, med något bidrag af Staten, verkställa den noggranna undersökning med tillhörande kostnadsförslag öfver detta till sina verkningar storartade företag, hvilken för närvarande är under arbete.

På enskild bekostnad hafva äfven undersökningar med kostnadsförslag och tillhörande ritningar blifvit verkställda för anläggandet af en jernväg för lokomotiv mellan städerna Linköping och Norrköping. Frågan, af största

vigt för orten och såsom sådan uppfattad, hvilat i afvaktan på det beslut, som rörande rigtningen af Statens jernvägsanläggningar inom Länet kan blifva fattadt, och hvaraf enskildes åtgärder till kommunikations-anstaltens fullkommande syns böra blifva beroende.

Bland inrättningar af mera allmän beskaffenhet, hvilka till industriens, särdeles jordbrukets, förkofran äro i verksamhet inom provinsen må följande fortfarande nämnas.

Östgötha Hypotheksförening, — som från början af sin rörelse upptagit tvänne lån: det Tyska å Mark Hamburger Banko 10,000,000 och det Svenska med Herrar Johns & C:ni och J. Holm afslutadt å Banko R:dr 4,000,000, å hvilket sednare till den 15 December 1855 blifvit indragne R:dr Banko 3,331,600 — räknar för närvarande 2,085 delägare för ett fastighetsvärde efter bevillnings-taxering af 2,715,372 R:dr 5 sk. 4 r:st. och efter Domarevärdering af 19,102,831 R:dr 38 sk., eller tillsammans 21,818,203 R:dr 43 sk. 4 r:st., hvarföre inträde lemnats i Föreningen för 9,903,346 R:dr 16 sk., och på grund hvaraf amorteringslån utgått med 8,970,200 R:dr, deraf 6,343,653½ R:dr till delägare inom Östergötland och 2,626,566¾ R:dr, allt banko, inom Norra Calmar Län. Reservfonden utgör 150,000 R:dr banko och uppgick sistlidne års vinst till 21,226 R:dr 22 sk. 3 r:st.

Östgötha Enskilda Bank fortsätter sin rörelse, och, åtminstone under sednaste åren, med ökad vinst. Den 31 December 1855 hade Banken behållning i vexelkassan 1,857,166 R:dr 14 sk; utelöpande creditsedlar 2,425,480 R:dr; fordringar på diskont-räkning 1,416,587 R:dr 30 sk., och på kreditiv-räkning 412,796 R:dr 32 sk., samt skuld å depositions- samt upp- och afskrifnings-räkningarne 958,740 R:dr.

Länets Brandstodsbolag har äfven under en ständigt utvidgad rörelse vunnit ett ökad förtroende. Delaktigheten i bolaget utgjorde den 31 Mars 1855 för fast egendom 21,062,000 R:dr och för lös egendom 12,845,400 R:dr banko. Brandskade-ersättningar blifvo under året 1854—1855 beviljade med tillsammans 47,568 R:dr 13 sk. banko.

§ 4.

Politisk-Författning.

Kammarverk. De förhållanden, som härunder vore att upptaga, hafva i allmänhet ej under sednaste förflutne fem åren undergått andra förändringar än de, hvilka synas af den bifogade tabellen för landet. Hemmansklyfning

äger visserligen understundom rum, dock ej i väsendtligare måtto än förut. Allmogens växande förmögenhet och penninge-tillgång föranleda visserligen dertill att de större egendomarne splittras, emedan derifrån afskiljda hemman betalas högt i förhållande till den afkastning, de i en brukares hand kunnat lemna jordägaren. Samma förhållanden minska deremot äfven behofvet af hemmanens sönderstyckande, och föranleda ej sällan förut skiljda delars sammanförande i en hand.

Antalet af i författningens ordning verkställda jordafsöndringar har icke heller varit anmärkningsvärdt.

Den vissa bruk och vattenverk tillkommande rättighet att uppdämma vatten måste naturligen någon gång förhindra odlingen af ofvanliggande fält, men har ej föranlett några särdeles tvister eller klagomål. Olägenheterna deraf ökas visserligen med den odlingsbara jordens stigande värde, men i samma mån blir det ock lätt för jordägarna att förena sig om inlösandet af sådana vattenverk, som göra större förfång, hvilket ock under sednare åren ofta nog inträffat. Ett särskildt förhållande äger i detta hänseende rum med de hemman, hvilkas ägor gränsa till sjön Roxen, som för Götha kanal måste hållas vid en viss vattenhöjd, och hvars önskvärda sänkande således af ett allmännares intresse förhindras.

Statsbidragen, hvilkas belopp upplyses af den underdånigst bifogade tabellen, hafva under sednaste för landtmanen särdeles fördelaktiga år med mer än vanlig lätthet utgått, utan i allmänhet andra restantier än för böter och bristande, af konkurser beroende, arrenden sedan föregående tid. Genom nedsättningen i den allmänna bevillningen och, ännu vida mer, genom förändringen i sättet för hemmansräntornas utgörande hafva dessutom en del skattskyldige erhållit en ej obetydlig lindring.

Bland de besvär, som ojemnast trycka och dertill med en ständigt växande tyngd, är skjutsnings-skyldigheten. Vid de flesta gästgifvaregårdar, särdeles å mera befarna landsvägar, bestrides skjutsningen af entreprenörer, hvilket för de egentligen skjutsskyldige åtminstone medförer den fördel, att de odeladt kunna egna tid och arbetskrafter åt hemmanens skötsel, samt att deras tjenare ej förstöras af lefnaden å gästgifvaregårdar och landsvägar. Hittills hafva deremot entreprenörerna i allmänhet härå förlorat, i anseende till det högt stegrade priset å hästar och foder, dyrheten af tjenares aflöning och underhåll, samt den i följd af postväsendets utvidgning ökade skjutsningen. Det är således uppenbart, att de skjutsskyldiges bidrag snart måste ökas eller ock entreprenaderna åter upphöra. Såsom ett bevis för ojemn-

heten i detta besvär må anföras, att legan för de hemman, som äro anslagne till håll eller reserv vid Kumla, Brinks och Söderköpings gästgifvaregårdar, men äro derifrån för långt belägne att sjelfve bestrida sin skjutsnings-skyldighet, blifvit stegrad till 36 à 40 R:dr för håll- och 66 R:dr 32 sk. banko för reservskjuts, under det andra hemman inom samma fögderi deraf alldeles icke betungas, och samma onus inom Kinda och Ydre häraders fögderi kunnat beräknas för skatte- och kronohemman till 2 R:dr 36 sk., samt för frälsehemman till 2 R:dr 24 sk. banko per mantal.

Politi. De allmänna austalterna till ordningens och sedlighetens vidmakthållande hafva ej undergått någon förändring. Ehuru ett större nit för den kommunala verksamheten flerstädes vore önskvärdt, hafva dock Socken-nämnderne i allmänhet emotsvarat sitt ändamål, och skola sannolikt göra det än mer, i den mån vanan vid deras bestyr linner utbildas samt vigten deraf rätt uppskattas. Detta är ock så mycket angelägnare, som Kroubetjeningens antal är ringa, och anspråken på dess verksamhet årligen ökas.

Folkskolorna äro nu allmänt ordnade i öfverensstämmelse med derom gifna nådiga *Stadga*, och vinna ett ständigt ökadtt förtroende. Att de bidragit till en större bildning hos det uppväxande släktet, är väl otvifvelaktigt; — mindre visst är, om sedligheten härvid vunnit. Att skilja uppfostran från undervisningen medför sina olägenheter, och då den sednare ej vidare meddelas i hemmet, torde en väsendtlig del af den förra äfven utblifva. Redan i en föregående berättelse från detta Län har den önskan blifvit uttalad, att undervisningen uti trädgårdsskötseln kunde i folkskolorna praktiskt blifva meddelad. Behofvet deraf framträder ofta. Mången afhålles från en gagnelig och pryddande trädplantering genom den till visshet gränsande farhågan, att den skall af okynnet förstöras. För den fattigare delen af landtbefolkningen vore det ock en lycka, om den från barndomen lärde sig att värda och dermed äfven älska den natur, i hvars sköte den skall, ofta i saknad af andra njutningar, framlefva sina dagar.

Någon egentlig *slöjd-skola* är icke ä landtet inrättad. Bristande utrymme torde, jemte andra skäl, hindra att till flera än de antagne lärlingarne utsträcka den undervisning i slöjd och smide, som vid Länets landtbruks-skola meddelas.

I afseende på *helsovården* må anföras, att det på grund af donation af framlidne Professor Tranér inrättade sjukhus för Torpa socken blifvit fullbordadt och den dermed förenade läkare-beställningen för första gången tillsatt. Nödig läkarevård saknas i öfrigt inom några delar af Länets, som

äro från städerna mera aflägsse, och har Provincial-Läkaren jemväl öfverklagat bristen å examinerade barnmorskor, hvilkas antal emellertid sistlidne år blifvit något ökadt.

Fattigvården handhafves i öfverensstämmelse med gällande författningar och i allmänhet på ett tillfredsställande sätt. Uti några församlingar beredes de fattige förtjenst genom anskaffandet af för dem lämpligt arbete, hvilket oftast betalas med lifsförnödenheter. Såsom särdeles ändamålsenlig vitsordas arbetsinrättningen inom Gryths socken af Hammarkinds härad. De orkeslöse och mest behöfvande intagas i församlingarnes fattighus. Åt de öfrige tilldelas understöd efter fattigvårds-styrelsernas bepröfvande. Utgifterna för fattigförsörjningen bestridas dels af dertill samlade kassor, dels genom sammanskott af penningar, spanmål och matvaror, dels ock med tillfalligtvis inflytande medel och gåfvor. Flerstädes användes ock räntan af sockenmagasinernas utlånade spanmål för de fattigas behof. Sådane magasinier finnas i många församlingar med en ej ringa behållning, uppgående inom Kinda och Ydre häraders fögderi till 1,077 tunnor 34 kappar, i Hammarkinds och Skärkinds till 1,040 tunnor o. s. v.

Särdeles uppmärksamhet förtjena de anstalter, som afse fattigdomens förekommande genom i tid skeende, om ock små besparingar, nemligen Sparbanker samt Lif-ränte- och kapital-försäkrings-anstalter.

Sparbankerne inom Länet vinna lyckligtvis mer och mer förtroende, hvarföre ock sådana inom särskilda socknar nästan årligen uppstå. I sex sådana mindre sparbanker, af hvilka tvänne blifvit under året inrättade, utgjorde insättningarne vid 1855 års slut 9,766 R:dr 35 sk. banko. Nedanstående tabell visar de större sparbankernas ställning vid samma tid

	Bankens egen fond.			Insättarnes fond.			Summa.		
	R	dr	sk	R	dr	sk	R	dr	sk
Linköpings Läns sparbank	20,237	32	—	289,373	8	—	309,610	40	—
Norrköpings Stads sparbank	14,350	30	1	262,688	35	—	277,039	17	1
Wadstena sparbank	1,750	22	9	47,833	38	—	49,583	12	9
Söderköpings sparbank	729	6	—	52,279	1	11	53,008	7	11
Summa R:dr banko	37,067	42	10	652,174	34	11	689,244	29	9

Äfven en Lif-ränte- och Kapital-försäkrings-anstalt inrättades vid slutet af år 1852 i Linköping, och har vunnit en, i förhållande till den korta

tiden för dess tillvaro, ej obetydlig tillväxt. Anstaltens delägare utgjorde vid 1855 års slut 419 och dess kapital 17,476 R:dr 30 sk. 11 r:st. riksmünt, hvaraf 288 R:dr 21 sk. 6 r:st. dess egen besparingsfond och 17,188 R:dr 9 sk. 5 r:st. tillhörande delägarne.

§ 5.

Städer och Köpingar.

Norrköping. Om ock, enligt hvad ofvan underdånigst blifvit anfördt, folkmängden härstädes under de sednast förflutne fem åren, såsom en följd af tillfälliga omständigheter, vunnit endast en obetydlig tillväxt, hafva likväl de näringsfång, på hvilka staden hufvudsakligen grundar sitt bestånd, väsendt-ligen förkofrats. Detta gäller dock hufvudsakligen åren 1854 och 1855, under hvilka en rik penninge-tillgång i hela landet gifvit rörelsen ett ovanligt lif och ökat antalet förbrukare af de fabriks-alster, Norrköping har att erbjuda. Onekligen hafva ock Europas politiska förhållanden dertill bidragit och deras inflytande här varit så mycket märklarare, som Norrköping, i egenskap af fabriksstad, mer än de flesta städer inom landet, är beroende af handelns och näringarnes allmänna ställning inom vår verldsdel.

Tillverkningen af kläden och ylleväfnader utgör fortfarande stadens viktigaste näringsgren, och högst betydande nya anläggningar för densamma bedrifvande ådagalägga hos dess idkare ej blott skicklighet och erfarenhet i yrket, utan ock en förtröstan i afseende på dess framtid, som ej af sednast skedda förändringar i tull-lagstiftningen blifvit rubbad. Ylle-fabrikationen sysselsatte vid 1855 års slut 2,727 persouer och uppgick tillverkningen af kläden och ylleväfnader, som år 1850 utgjorde 1,052,280 $\frac{1}{2}$ alnar till värde af 5,883,187 R:dr 42 sk., år 1855 till 1,455,727 alnar i värde af 5,221,162 R:dr 16 sk. Tillverkningen är således ökad, ehuru dess värde förminskats. För att gifva en säkrare föreställning om den förras tillväxt, måste dock jemförelsen anställas mellan närvarande tid och en något längre sedan förfluten, emedan den svåra konjunktur, som först under sednare hälften af år 1853 upphörde, åstadkom ett märkbart uppehåll i framåtskridandet. Väljer man till exempel för jemförelsen året 1843, då tillverkningen utgjorde 636,940 alnar, så visar det sig, att densamma under sednaste 12 åren nära fördubblats. Anmärkningsvärdt är ock, samt vittnande om machinarbetets fullkomnande, att då arbetarnes antal år 1843 var 3,322, och således på

hvarje

hvarje sådan kunde räknas en produkt af endast omkring 192, utgjorde produkten på hvarje anställd arbetare år 1855 nära 425 alnar, således mer än dubbelt. De största nyare eller utvidgade fabriksanläggningar för ylleväfnader äro vid Drag och å Smedjeholmen, båda tillhörige bolag och utmärkande sig så väl genom sin vidsträckthet, som genom fulländningen i de maskiner, hvilka der användas.

Bomulls-fabrikationen, jemförelsevis ny i Norrköping, synes utveckla sig med ej mindre kraft, och utgör dess betydliga tillväxt den största förändring i stadens industriella förhållanden, som under sednaste fem åren inträffat.

Tvänne större *bomullsspinnerier*, det ena vid Thorshag i Qvillinge socken, det andra i staden tillhörigt ett bolag, under firma Bergs Aktiebolag, öka oupphörligt sin tillverkning, som år 1855. med 330 arbetare, utgjorde 1,210,492 z till värde af 595,544 R:dr 14 sk. 7 rst.

På bruket Holmen, beläget inom staden, är ett bomullsspinneri för 20,000 spindlar så nära färdigt, att det sannolikt redan innevarande höst kan börja sin verksamhet.

Bomullsväfveriet i kvadraten Kullen grundades år 1854 af ett aktiebolag och har nu 255 stolar samt en arbetsstyrka af 192 personer, men tillbygges redan för att inrymma ett mer än dubbelt antal stolar. Dess tillverkning uppgick sistlidne år till 1,286,609 alnar i värde af 323,895 R:dr 6 sk.

De tvänne i staden befintlige *tricot-fabrikerna* hafva under år 1855 sysselsatt 278 personer och åstadkommit en tillverkning i värde af 110,721 R:dr 34 sk.

I öfrigt äro att anmärka följande fabriker, nemligen för:

Sockor och Sirap, med 52 arbetare och sistlidne år en tillverkning i värde af 388,086 R:dr 22 sk.;

Snus och Cigarrer, med 43 arbetare, och tillverkningsvärde af 139,093 R:dr 29 sk. 4 rst.;

Papper, med 72 arbetare och 112,520 R:dr tillverkningsvärde; samt

Maskinerier och Redskap med 97 arbetare och ett tillverkningsvärde af 105,830 R:dr 16 sk.

Skeppsbyggeriet har lemnat jemn sysselsättning så väl vid Motala mekaniska verkstads varf i Norrköping, som det så kallade gamla varfvet, så att en stor verksamhet i synnerhet å det förre varit rådande. Under sistlidne

är vore der 6 jernångfartyg af tillsammans 470 hästars kraft under utförande, förutom ångpannor och diverse mindre arbeten.

Genom ett från handeln och sjöfarten lemnadt anslag af 69,340 R:dr samt bidrag från staden, har uppmondringen af segelleden från Pampus uppför Motala ström till staden på en sträcka af omkring en mil blifvit fulländad, så att 16 fots djupgående fartyg numera kunna lasta och lossa vid dess broar. Arbetet börjades i Juni månad 1852 och fullbordades i November 1855. Den härigenom ökade sjötrafiken har gjort till en nödvändighet att ombygga och utvidga lastkajerna inom staden, hvilket arbete äfven snart lär vara fullbordadt. På strömmens norra sida blifver då en skeppsbro af betydlig längd från Packhuset till gamla varfvet öppnad, och är det vid denna som Fiskeby jernväg slutar.

Antalet af Norrköpings seglande fartyg minskas årligen, hvaremot antalet och lästetalet af staden tillhöriga ångfartyg ökas. År 1850 hade staden 18 seglande och 5 ångfartyg med tillsammans 737^{3/100}. Vid slutet af sistlidne år hade antalet af segelfartyg nedgått till 13 stycken om 278^{6/100} läster, hvaremot staden nu äger 10 ångfartyg om tillsammans 583 hästkrafter, och af hvilka tvänne göra regelbundna resor på utrikes ort.

I anseende till de med hvarje riksdag nedsatte beloppen af den allmänna bevillningen och andra afgifter, vittna de direkta statsbidragen endast ofullkomligt om stadens förkofran i handel och rörelse, hvilken deremot tydligen röjer sig i de uppgifter rörande de indirekta bevillningarne, Tull, Post- och Stämplade pappers-afgifterne, som här underdänigst meddelas.

År.	Inrikes				Utrikes				Importens		Exportens		Tull-uppbörd.				
	ankomne		afgångne		ankomne		afgångne										
	Fartygs								Tullvärde.								
	Antal.	Lastetal.	Antal.	Lastetal.	Antal.	Lastetal.	Antal.	Lastetal.									
1851	911	15,529	955	16,948	150	7,061	122	5,480	2,231,283	—	—	617,417	—	—	350,700	—	—
1852	918	15,251	910	15,472	137	5,796	122	4,966	1,995,640	—	—	675,900	—	—	300,833	—	—
1853	804	14,041	854	14,460	118	5,107	90	3,490	1,585,100	—	—	473,225	—	—	280,470	—	—
1854	974	18,315	983	19,493	184	7,747	148	6,045	2,003,240	—	—	1,093,930	—	—	337,369	—	—
1855	1,037	20,618	1,008	19,832	206	11,432	176	9,700	3,274,400	—	—	991,320	—	—	432,472	—	—
	4,644	84,254	4,710	86,205	795	37,143	658	29,081	11,089,663	—	—	3,851,792	—	—	1,701,842	—	—

År.	Införtullade.																Utskeppade.											
	Café.	Fisk.		Olja.		Salt.	Rått socker.	Spanmål.		Tobaksblad.	Vin & spritlusa.	Ull.	Bomullsgarn.		Hudar.	Talg.	Bräder & Plank.	Färg, röd.	Jern.			Kopper.	Papper.	Spanmål.		Tjära.		
		sell.	kort.	Bom-, Lin- & Rof.	Hamp-			omalen.	malen.				hyll.	Turk. rödd.					Kanoner.	Stång-	Spik.			omalen.	malen.			
																											t.nr.	Skö.
1851	473,656	30,661	2,403	136,280	27,530	14,536	1,389,113	10,969	—	127,813	98,008	781,412	2,637	8,060	66,190	3,151	3,767	55	671	8,807	1,135	2,809	—	—	309	680		
1852	310,628	26,301	1,694	137,916	141,328	8,207	997,969	2,306	—	176,091	124,931	603,400	891	10,163	83,291	3,823	8,031	134	1,409	7,238	1,003	2,790	1,100	1,834	1,903	1,119		
1853	477,542	17,370	1,535	68,778	111,832	5,193	867,238	2,053	653	186,669	134,246	423,896	24,398	11,067	20,279	3,688	4,482	—	841	9,664	1,065	1,770	—	447	144	1,047		
1854	715,188	23,755	1,941	79,257	33,080	12,157	843,750	99	—	246,496	121,289	651,459	126,297	11,272	51,550	2,606	3,296	10	4,484	5,416	869	4,190	289	47,963	10,074	62		
1855	679,395	34,843	2,772	120,732	103,875	16,006	1,950,136	6	—	186,414	136,641	2,033,483	182,859	12,528	18,144	828	4,969	—	3,112	5,258	1,064	2,514	—	67,192	1,021	1,531		

Om man också ej kan antaga, att in- och utförselns värden främment skola stiga i samma förhållande, som under de sednaste tvänne åren, då jemväl yttre politiska förhållande i högre grad än vanligt inverkade på rörelsen inom hela vårt land, visar dock en närmare undersökning rörande de artiklar, hvilka hufvudsakligast utgjort föremål för Norrköpings handel, att de stå i ett omedelbart sammanhang med stadens egen fabriks-verksamhet och den kringliggande ortens produktion. Dessa sednares förkofran ger följaktligen anledning att förmoda, det äfven handelsrörelsen härstädes skall fortfarande utvidga sig. Till upplysning i afseende härå bifogas underdånigst följande uppgift öfver de varor, som under sednaste fem åren utgjort de hufvudsakligaste föremålen för Norrköpings utrikes handel.

Uppbördens vid Norrköpings Postkontor har utgjort:

år 1851	B:ko R:dr	19,970: 7. 6.
» 1852	» »	20,967: 10. 8.
» 1853	» »	20,896: 12. —
» 1854	» »	21,211: 33. —
» 1855	» »	22,002: 32. 10.

Hos stadens Chartæ Sigillatæ försäljningsman har blifvit försåldt stämplat paper:

år 1851 för	B:ko R:dr	6,000: 11. —
» 1852 » » »	» » »	8,233: 47. —
» 1853 » » »	» » »	9,611: 16. —
» 1854 » » »	» » »	13,119: 47. —
» 1855 » » »	» » »	11,628: 21. —

Till fortsättning af de underrättelser rörande verksamheten vid Norrköpings ull-magasin, hvilka i föregående berättelser blifvit lemnade, torde få anföras, att derstädes blifvit inlemnade följande qvantiteter ull, nemligen:

år 1851	227,446	z, af hvilka 96,000	z	} till försäljning under marknaden.
» 1852	194,044	» »	95,000	
» 1853	168,028	» »	70,000	
» 1854	190,000	» »	65,000	
» 1855	216,930	» »	74,500	

Stadens undervisnings-anstalter, i hvilka för öfrigt ingen anmärkningsvärd förändring timat, erhålla snart en behöflig utvidgning genom inrättandet af en teknisk elementar-skola, hvartill Rikets sednast församlade

Ständer anslogo medel. Enligt första planen skulle denna skola sammanbindas med den förutvarande Ebersteinska skolan, hvars Direktion till nödige byggnader anslog en summa af 20,000 R:dr banko, och ökades byggnadssumman ytterligare med 6,666 R:dr 32 sk. banko, som till ordnandet af den tekniska skolan skänktes af en bland Direktionens ledamöter, Grosshandlanden W. Ekelund. Ritningar och byggnadsplan uppgjordes till uppförande af ett hus på Ebersteinska skolans inre tomt, men då grunden der befanns mindre pålitlig, inköptes för 11,000 R:dr banko vid Norra Strömsgatan en stor och välbelägen tomt, på hvilken skol-byggnaden kommer att uppföras.

Linköping. Stadens folkmängd, som vid 1850 års slut utgjorde 5,250 personer, har ökats till 5,555 eller med 305 personer. Antalet af dem, som erlagga mantalspenningar, har stigit från 3,129 till 3,463, således i något större förhållande. De fattigas antal fortfar att vara stort och fattigvården särdeles betungande, hvartill de i föregående underdåniga berättelser anförde orsaker fortfarande bidraga. Emellertid synes staden onekligen vara i framåtskridande. Nya hus uppföras årligen och gamla påbyggas, utan att den ständigt ökade efterfrågan å bostäder kan tillfredsställas. Omsättningen af landtmanna-produkter är liflig, och den kringboende allmogens stigande förmögenhet kan ej undgå att fördelaktigt inverka äfven på stadens handel och rörelse. Också visar det sig, att antalet af de personer, som sökt och vunnit burskap, vida öfverstiger dem, som af en eller annan orsak blifvit från burskap skiljde, äfvensom att stadens fleste handlande blifvit påförde och erlagt högre bevillning efter 2:dra Artikeln för rörelse, än den af Bevillningsförordningen för handlande i 3:de klassens städer fastställde minimi-afgift.

Den i staden varande snus- och tobaks-fabriken har vunnit betydlig tillväxt och ökad afsättning, så väl på stället, som å andra inrikes orter.

Den svåra segelfarten mellan sjön Roxen och stadens hamn vid Nyqvarn har länge utgjort ett öfverklagadt hinder för utvecklingen af dess sjöfart. Redan för omkring tio år sedan uppgjordes därför förslag till Stångåns rätning, hvartill Rikets sednast församlade Ständer anslogo 16,666 R:dr 32 sk. banko. Visserligen hafva arbetspriserna sedan den tid, då kostnadsförslaget uppgjordes, väsendtligen stigit, och ett betydligt tillskott å stadens sida var således att förutse såsom behöfligt, om arbetet skulle kunna ändamålsenligt utföras. Emellertid blef det af stadens Borgerskap beslutadt och har med utmärkt skicklig ledning samt under gynsamma förhållanden så fortgått, att dess fullbordan snart är att emotse.

Staden äger för närvarande tvåne ångfartyg, hvilka göra regelbundna resor, det ena på Stockholm, det andra på Göteborg.

I afseende på tillfällen till ungdomens undervisning är Linköping särdeles gynnadt, icke blott såsom säte för Stiftets läroverk, utan ock genom tvåne enskilda stiftelser, Ljungstedtska friskolan för gossar och stades enskilda flickskola. I den förra meddelas icke blott de för folkskolan föreskrifna läroämnen, utan ock om Söndagarne undervisning åt mera försigkomne yuglingar, som egna sig åt näringarne. I den sednare fortsättas folkskolans läroämnen och undervisas flickorna jemväl i sömnad och öfriga för den tjenande klassen nödige handarbeten. Endast den egentliga folkskolan för flickor underhålles således på stadens bekostnad.

Söderköping. Invånarnes antal, som för närvarande utgör 4,378, minskades år 1854, då koleran här utbröt, med 406 personer, och har till följe häraf under sednaste fem åren vunnit en mindre tillväxt, än förhållandet sannolikt eljest varit, utgörande densamma ändock omkring 9 procent.

Stadens näringsfång utgöres af handel, handverk och jordbruk, hvarjemte flera af dess invånare fortfarande påräkna en ej obetydlig inkomst af de brunns- och badgäster, som, till årligen stigande antal, besöka St Ragnhilds här belägna vattenkur-anstalt.

Utrikes sjöfart idkas här med tre briggar och en slup om tillsammans 274,02 läster samt inrikes sjöfart med en jakt och en slup af tillsammans 34,19 läster, alla tillhöriga invånare i staden.

Vid stadens Tullkammare Mem har tulluppbörden utgjort:

	Inkommande.		Utgående.		Summa.	
år 1851	44,204	4 —	1,230	25 —	45,434	29 —
» 1852	44,181	46 —	1,729	30 —	45,911	28 —
» 1853	46,606	42 —	1,399	2 —	48,005	44 —
» 1854	22,967	3 —	1,702	6 —	24,669	9 —
» 1855	24,316	12 —	1,651	38 —	25,968	2 —

Härvid bör anmärkas, att en del af varu-utskeppningen skett från Waldemarsviks köping och några landthamnar inom Tullkammarens distrikt, samt att äfven andra städers handlande hafva här förtullat inkommande varor.

Den hufvudsakligaste utförseln har bestått af spanmål och trädvaror. År 1855 utfördes af den förra 19,726½ tunnor, största delen råg och hvete. Utförseln af bräder och plank har varit i ett temligen jemnt stigande, och är för närvarande sannolikt större, än en klok hushållning skulle medgifva. Den utgjorde:

år 1845	15,762	tolfter.
» 1850	14,076	»
» 1855	24,836½	»

Burskap å handel innehafves af 18 personer, bland hvilka 4 utöfva sin rörelse i Waldemarsviks köping och en vid Gryths kyrka.

Antalet af i staden burskapsägande handtverkare utgör 53, bland hvilka nio utöfva sina yrken dels i Waldemarsvik, dels på landsbygden.

Någon egentlig fabriksrörelse idkas icke i staden, men ägarne af 2:ne färgerier och ett repslageri utöfva dessa yrken med fabriksrätt, äfvensom en person idkat så kallad tekno-kemisk fabrik.

Fattigförsörjningen handhafves af fattigvårdsstyrelsen, och hafva kostnaderna för densamma i medeltal för sednaste fem åren uppgått till 1,044 R:dr 38 sk. 2 r:st. banko, hvarförutan 8 till 10 personer njutit fria husrum i stadens fattighus, samt 21 personer i det hus, som blifvit inköpt för medel, hvilka framlidne Doktor Mulack genom testamentariskt förordnande dertill anslagit.

Undervisningen bestrides vid en högre apologist-skola med en Rektor och en Kollega, samt en folk-skola, som inrättades år 1820 efter vaxel-undervisnings-method, och ursprungligen grundades genom en gåfva af Högt-salig Hans Maj:t Konung Carl XIV Johan, men numera underhålles dels med folkskole-afgiften; dels med af framlidne Doktor Mulack donerade medel. Lärjungarnes antal är vid apologist-skolan i tilltagande och utgjorde under 1855 höstterminen 39 ynglingar. I folkskolan har det åter snarare varit i aftagande och utgjorde nämnde termin 39 gossar och 21 flickor, eller tillsammans 60 barn, då deremot antalet år 1853 uppgick till 80 barn.

Wadstena. Folkmängden, som år 1850 utgjorde 1,835, steg vid 1855 års slut till 2,121, och har således ökat med 286 personer, eller mer än 15 procent. Männernes antal, hvilket år 1847 förhöll sig till kvinnornas såsom 400 till 459, har tillväxt i större proportion, så att förhållandet numera är såsom 400 till 444.

Likasom i Söderköping och i allmänhet i landets mindre städer, utgöres invånarnes näringsfång här af handel, handverk och jordbruk.

År 1855 funnos i staden 15 handlande, af hvilka likväl endast 9 idkade egentlig handel. Omsättningen af Svenska fabriksvaror är, i anseende till den kringliggande ortens välmåga, ej obetydlig, och utgjorde värdet af dem, som under sistlidne år till Wadstena requirerades, 95,000 R:dr banko.

Wadstena hamnbyggnad, hvartill Rikets Ständer lemnat ett låneunderstöd af 32,000 R:dr banko, börjades hösten 1850 och fullbordades vid samma tid 1854, med en kostnad af omkring 80,000 R:dr banko. Arbetet bestod i anläggningen af tvänne hamnar i sjön Wetteren, uppgräfvning af en kanal mellan dem in till slottsgrafvarne, samt dessas fördjupning på 3 sidor af slottet, så att de nu utgöra sjelfva hamnen. Då härigenom varors lossning och lastning blifvit underlättad, har också stadens handel betydligt tilltagit. Bland utförsels-artiklar voro de väsendtligaste 43,700 tunnor spanmål och 2,100 tolfter kantskuren plank. Uppbördens af hamnpenningar enligt den af Kongl. Maj:t utfärdade taxa utgjorde under sistlidne år 7,162 R:dr 30 sk. banko.

Tillförseln af viktualievaror från angränsande landsort är betydlig, och hafva dessa stark afsättning till höga priser, hvartill den i sednare tider lifliga ångfartygsförbindelsen med Stockholm och Götheborg sannolikt väsendtligen bidragit.

Handtverkarne voro år 1855 till antalet 57. I det hela egnas mera omsorg och tid åt brukandet af stadens bördiga jord, än åt handtverkerierna, hvilka derföre icke här idkas med den omtänka och drift, som utgöra ett vilkor för deras blomstring.

Tvänne fabriker för tillverkning af linnedamast-väfnader finnas i staden, men synas vara i aftagande. Deremot har kuyppling af trådspetsar, af ålder en näringsgren i Wadstena, åter tilltagit, i följd af dylika varors starkare efterfrågan och stigande pris. För flertalet utgör kuypplingen blott en binnäring, då endast orkeslösa personer och några få, till stor konstfärdighet komma, qvinnor dermed uteslutande sysselsätta sig.

Ungdomens undervisning bestrides i tvänne skolor, nemligen en lärdomsskola, stiftad år 1474, med en Rektor, 2 Kolleger och i medeltal 40 lärjungar, samt Lancaster-folkskolan, anlagd år 1835 på stadens bekostnad, der en af staden lönad lärare meddelar undervisning åt omkring 100 barn.

Krono-Central-hospitalet har i medeltal årligen hyst 300 patienter, men är för närvarande under tillbyggnad för betydlig utvidgning. Årliga underhållskostnaden har uppgått till omkring 32,000 R:dr banko. De åtgärder, som under den menniskoölskande och nitiske Öfverläkarens tillsyn och

ledning här fortfarande vidtagas, för att mildra de olyckliga patienternas sorgliga öde och om möjligt åstadkomma deras förbättring, kunna ej undgå att bära välsignelserika frukter.

Länets kurhus, som äfven är förlagdt i Wadstena, har en afdelning, med 50 sängar, för syphilitiska sjukdomars botande, och en lasarett-afdelning med 12 sängar, den förra i medeltal anlita af 40 patienter, den sednare beständigt upptagen af sjuke.

Fattigförsörjningen handhafves, i förening med arbetsinrättning, af en särskild Direktion och har kostnaden i medeltal uppgått till 3,300 R:dr banko årligen.

Skeninge. Stadens folkmängd, som år 1850 utgjorde 1,224 personer, hade vid slutet af år 1855 stigit till 1,317, eller med 7,6 procent.

Stadens näringsfång och rörelse hafva ej under sednare åren undergått någon förändring, och torde här endast vara att anmärka uppkomsten af en arbetsinrättning, som utöfvat ett särdeles välgörande inflytande, emedan den fattige inom staden, som kan och förmår, men icke vill, arbeta, tvingas dertill, så vidt han skall komma i åtnjutande af något understöd.

Motala köping, hvars folkmängd uppgår till 704 personer, synes något stiga i välstånd, ehuru en stor del af dess spanmålshandel dragit sig till Wadstena, sedan hamnen derstädes blifvit färdig, och i allmänhet täflan så väl med denna stad, som med det nästan lika nära belägna Skeninge, återhåller köpingens förkofran. Af dess 174 tomter äro under sistförflutne fem åren 17 eller i det hela 97 bebyggde.

I köpingen finnas för närvarande 12 handlande och 37 handtverkare, hvilka åtminstone hafva en tarflig utkomst och utgöra sina utskylder, så väl till kronan, som till kommunen.

Waldemarsviks köping, hvars folkmängd år 1855 uppgick till 226 personer, förkofras äfven och idkar fortfarande en ej obetydlig sjöfart. Särdeles har dess utförsel af trädvaror under sednare åren varit i tilltagande.

Linköpings Slott den 1 Oktober 1856.

HENNING HAMILTON.

Gust. Nordén.

Fr. Holmqvist.

